

Satura rādītājs

Ievads. Taisnīga tiesa un zvērināta tiesu izpildītāja institūta loma tās nodrošināšanā	7
I. Tiesu izpildītāji Latvijas Republikā (1918–1940)	10
1. No “tiesas pristava” līdz “tiesu izpildītājam” – latviešu juridiskās terminoloģijas attīstība	10
2. Tiesu izpildītāja institūta tiesiskā regulējuma attīstība Latvijas Republikā	12
3. Tiesu izpildītāja statuss	26
3.1. Vispārīgs raksturojums	26
3.2. Nosacījumi, lai kļūtu par tiesu izpildītāju	28
3.3. Tiesu izpildītāja iecelšana un apstiprināšana amatā	30
4. Tiesu izpildītāja darbība	36
4.1. Tiesu izpildītāja tiesības	38
4.2. Tiesu izpildītāja pienākumi	38
4.3. Tiesu izpildītāja kompetence tiesas spriedumu izpildē	39
4.4. Tiesu izpildītāja amata pienākumu pildīšanas ierobežojumi	43
4.5. Tiesu izpildītāja dienesta apģērbs	44
4.6. Atlīdzības sistēma	45
5. Tiesu izpildītāju uzraudzība un atbildība	46
5.1. Tiesu izpildītāja disciplinārā atbildība	47
5.2. Tiesu izpildītāja kriminālatbildība	48
5.3. Tiesu izpildītāja civiltiesiskā atbildība	49
6. Tiesu izpildītāju profesionālā organizācija	50
6.1. Tiesu izpildītāju padome	51
6.2. Tiesu izpildītāju sabiedrība ar solidāru atbildību	51
II. Tiesu izpildītāji okupācijas laikā (1940–1990)	52
1. Tiesu izpildītāji pirmās padomju okupācijas laikā (1940. gada 17. jūnijs – 1941. gada 22. jūnijs)	52
1.1. Tiesu izpildītāja institūta tiesiskā regulējuma attīstība PSRS okupācijas pirmajā posmā	52
1.2. Tiesu izpildītāju personālsastāva izmaiņas PSRS okupācijas pirmajā posmā	59
2. Tiesu izpildītāji nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (1941. gada 22. jūnijs – 1944. gada oktobris/1945. gada maijs)	60
2.1. Tiesu izpildītāja institūta tiesiskā regulējuma attīstība nacistiskās Vācijas okupācijas laikā	60
2.2. Tiesu izpildītāju personālsastāva izmaiņas nacistiskās Vācijas okupācijas laikā	63

3. Tiesu izpildītāji otrās padomju okupācijas laikā (1944. gada oktobris/1945. gada maijs – 1990. gada 4. maijs)	63
3.1. Tiesu izpildītāja institūta tiesiskā regulējuma attīstība PSRS okupācijas otrajā posmā	63
3.2. Tiesu izpildītāja statuss	70
3.2.1. Nosacījumi, lai kļūtu par tiesu izpildītāju	70
3.2.2. Tiesu izpildītāja iecelšana amatā	72
3.3. Tiesu izpildītāja darbība	72
3.3.1. Tiesu izpildītāja tiesības	73
3.3.2. Tiesu izpildītāja pienākumi un amata ierobežojumi	74
3.3.3. Tiesu izpildītāju atlīdzības sistēma	74
3.4. Tiesu izpildītāju uzraudzība un atbildība	75
III. Tiesu izpildītāji Latvijas Republikā (1990–2003)	77
<hr/>	
1. Tiesu izpildītāja institūta tiesiskā regulējuma attīstība no 1990. gada līdz 2003. gadam	77
2. Tiesu izpildītāja statuss	81
2.1. Vispārīgs raksturojums	81
2.2. Nosacījumi, lai kļūtu par tiesu izpildītāju	83
2.3. Tiesu izpildītāja iecelšana un apstiprināšana amatā	85
2.4. Tiesu izpildītāja kompetence	87
2.5. Tiesu izpildītāja tiesības	95
2.6. Tiesu izpildītāja pienākumi	96
2.7. Atlīdzības sistēma	96
3. Tiesu izpildītāju uzraudzība un atbildība	98
3.1. Tiesu izpildītāja disciplinārā atbildība	98
3.2. Tiesu izpildītāja kriminālatbildība	99
4. Tieslietu ministrijas Tiesu izpildītāju departaments	101
5. Tiesu izpildītāju likuma pieņemšana	103
IV. Zvērināti tiesu izpildītāji Latvijas Republikā	119
<hr/>	
1. Zvērināta tiesu izpildītāja institūts saskaņā ar 2003. gada normatīvo regulējumu	119
1.1. Zvērināta tiesu izpildītāja statuss	121
1.1.1. Darbības pamatprincipi	121
1.1.2. Zvērināta tiesu izpildītāja amata iegūšanai izvirzītās prasības	129
1.1.3. Kārtība, kādā personu ieceļ zvērināta tiesu izpildītāja amatā, atceļ vai atbrīvo no šī amata	136
1.2. Zvērinātu tiesu izpildītāju uzraudzība un atbildība	140
1.3. Zvērināta tiesu izpildītāja darba organizācija un zvērināta tiesu izpildītāja palīgs	151
1.4. Zvērināta tiesu izpildītāja funkcijas	153
1.4.1. Zvērināta tiesu izpildītāja tiesības un pienākumi	154
1.4.2. Nolēmumu izpilde	156

1.4.3. Amata darbības, ko zvērināts tiesu izpildītājs veic pēc ieinteresētās personas lūguma	159
1.4.4. Darbības, ko zvērināts tiesu izpildītājs veic pēc vienošanās ar ieinteresēto personu	164
1.5. Zvērinātu tiesu izpildītāju profesionālā organizācija	165
1.5.1. Zvērinātu tiesu izpildītāju kopsapulce un tās izdotie normatīvie akti	166
1.5.1.1. Zvērinātu tiesu izpildītāju ētikas kodekss	167
1.5.1.2. Citi zvērinātu tiesu izpildītāju kopsapulces izdotie akti	169
1.5.2. Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padome un revīzijas komisija	170
2. Izmāņas normatīvajā regulējumā, kas mainījušas zvērināta tiesu izpildītāja institūtu	173
2.1. Izmāņas zvērināta tiesu izpildītāja statusā un uzraudzības kārtībā	178
2.1.1. Mēģinājums likvidēt zvērināta tiesu izpildītāja institūtu	179
2.1.2. Disciplinārās uzraudzības kārtības reorganizācija	180
2.1.3. Zvērināta tiesu izpildītāja kvalifikācijas eksāmena ieviešana	182
2.1.4. Izmāņas zvērinātu tiesu izpildītāju darbības tiešās uzraudzības kārtībā	184
2.2. Izmāņas zvērināta tiesu izpildītāja palīga institūtā	187
2.3. Izmāņas zvērināta tiesu izpildītāja funkcijās	192
2.3.1. Kvaziizpildes un citas jaunas funkcijas	193
2.3.2. Izmāņas nolēmumu izpildē, ko ieviesušas informācijas tehnoloģijas	195
2.4. Izmāņas zvērinātu tiesu izpildītāju profesionālajā organizācijā	198
Kopsavilkums	206
Summary	209
Резюме	212
Pielikums	216
Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes sastāvs (2003–2018)	222
Latvijas Republikas tieslietu ministri (2003–2018)	223

Ievads

Taisnīga tiesa un zvērināta tiesu izpildītāja institūta loma tās nodrošināšanā

Prof. Dr. iur. Sanita Osipova

Mūsdienās jebkurai valstij, lai tā baudītu citu valstu cieņu un līdztiesīgi iekļautos starptautiskajās attiecībās, tiek izvirzīti vairāki kritēriji. Tai noteikti ir jābūt demokrātiskai un tiesiskai valstij.¹ Taču, manuprāt, galvenais ir tas, ka tiesiska valsts sniedz drošības sajūtu saviem pilsoņiem. Tiesiskā valstī ikvienai personai ir pamats paļauties, ka valsts ne tikai nepārkāps tās pamattiesības, bet arī izveidos stabilu taisnīgu tiesību sistēmu, kas būs pietiekami efektīva, lai aizsargātu personas tiesības un brīvības.

Par tiesisku valsti tiek runāts, lielākoties lietojot vienu jēdzienu. Taču izpratne par tā saturu dažādās kultūrās, piemēram, Rietumu un Austrumu civilizācijās, ir būtiski atšķirīga. Pat Eiropas Savienības valstu ietvaros izpratne par tiesiskas valsts koncepta saturu niansēs nesakrīt. Proti, Eiropā vēsturiski ir izveidojušies vismaz trīs tiesiskas valsts koncepti. Senākais ir Anglijā veidojies *Rule of Law* modelis, kura pamatā ir princips "sabiedrības locekļu tiesības tiek stiprinātas ar publiski garantētu taisnīgumu".² Vēsturiski kā nākamā izveidojās franču *Etat de Droit*, saskaņā ar kuru vispirms tiek noteiktas plašas pilsoņu pamattiesības un tikai pēc tam tiek veidota sistēma to garantēšanai un aizstāvēšanai.³ Visbeidzot 19. gadsimta gaitā vācu tiesību zinātnieku darbos tika izveidots trešais jeb *Rechtsstaat* modelis, kurā vispirms tika izveidota likumīga, neatkarīga un augsti profesionāla tiesa un tikai tad sabiedrības locekļiem tika noteiktas aizvien plašākas pamattiesības, kuras šajā tiesā aizstāvēt.⁴ Mērķis visos trīs modeļos ir viens – "garantēt sabiedrības locekļu tiesības un brīvības", taču izpratne, kā tas realizējams, niansēs atšķiras. Tomēr neviena tiesiskas valsts modeļa īstenošana nav iespējama bez atbilstoši veidotas, neatkarīgas un augsti profesionālas tiesu sistēmas darbības.

Taču pat vistaisnīgākā tiesa nav spējīga garantēt sabiedrībā taisnīgumu bez palīdzības no tiesu "balstošu" sistēmu puses. To saprata jau *Etat de Droit* veidotāji. Francijā personas pamattiesību pasludināšanai 18. gadsimta beigās⁵ sekoja tiesu sistēmas reforma 19. gadsimta sākumā, kuras gaitā ne tikai tika izveidota modernā, plaši recipētā trīs instanču tiesu sistēma, bet arī būtiski transformēti tie institūti, kas valstī tiek veidoti, lai atbalstītu tiesu darbu un sekmētu taisnīgumu.⁶ Tika izveidota zemesgrāmata, kā arī pārveidoti jau kopš viduslaikiem pastāvējušie ar tiesas spriešanu saistītie zvērināta notāra, zvērināta advokāta un zvērināta tiesu izpildītāja amati. Lai pēc iespējas pilnvērtīgāk garantētu personas tiesības ne tikai uz taisnīgu tiesas spriedumu, bet arī uz tā izpildi, šie viduslaiku amati tika pilnībā reformēti.

1 Osipova S. Tiesiska valsts vai "tiesnešu valsts". Jurista Vārds, Nr. 27 (930), 2016. gada 5. jūlijā. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/268917-tiesiska-valsts-vai-tiesnesu-valsts/>

2 Angļu modelis sāk veidoties ar Lielās brīvības hartas pieņemšanu 1215. gadā.

3 Lielās franču revolūcijas laikā tika ielikts pamats *Etat de Droit* konceptam ar Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarāciju 1789. gadā.

4 Zolo D. The Rule of Law: A Critical Reappraisal. In: Costa P., Zolo D. (Eds.) The Rule of Law. History, Theory and Criticism. Dordrecht: Springer, 2007, pp. 7–15.

5 Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789. Pieejams: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789.5076.html> [aplūkots 2018. gada 9. martā].

6 Oestmann P. Wege zur Rechtsgeschichte: Gerichtsbarkeit und Verfahren. Köln, Weimar, Wien: Verlag UTB, 2015, S. 220, 221.

Tika noteikti jauni cenzi amata kandidātiem, konkretizētas kompetences, bet galvenais – ieviesti amatu savienošanas ierobežojumi.⁷ Tiesu vara tika aplūkota kā vienots veselums, kā sistēma, kurā ietilpst ne tikai tiesa, bet arī tai piederīgas “taisnīgu tiesu sekmējošas personas”, kuras darbojas pirms tiesas, kā notāri – gatavojot publiski ticamus dokumentus, advokāti – palīdzot personai sagatavoties procesam un tā laikā, prokurori – gatavojot valsts jeb sabiedrisko apsūdzību, bet pēc tiesas nolēmuma spēkā stāšanās tiesu izpildītāji – garantējot sprieduma izpildi. Šie amati tika izveidoti, izvirzot personai to ieņemšanai augstas kvalifikācijas prasības un vienlaikus garantējot neatkarību, pildot amata pienākumus, kā arī nosakot striktu darbības regulējumu no valsts puses.⁸ Tātad nevis viena tiesa, bet gan, varas dališanas principu respektējot, izveidota neatkarīga tiesu vara kā efektīva sistēma, kuru veido ne tikai tiesa, bet arī tās “neatņemami balsti” – prokurori, zvērināti notāri, zvērināti advokāti un zvērināti tiesu izpildītāji, var garantēt personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Personas pamattiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā ietilpst ne tikai tiesības uz likumīgu, objektīvu, neitrālu tiesu un advokāta palīdzību, bet arī tiesības uz pienācīgu tiesas sprieduma izpildi. Tas atkārtoti ir ticis uzsvērts gan nacionālā, gan pārnacionālā līmenī. Tā Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka taisnīgas tiesas jēdziens ietver tiesības prasīt, lai valsts nodrošina tiesas sprieduma efektīvu izpildīšanu (*skat., piemēram, ECT 2004. gada 22. jūnija sprieduma lietā “Pini and Others v. Romania”, pieteikumi Nr. 78028/01 un 78030/01, 174.–189. punktu un 2003. gada 24. jūlija sprieduma lietā “Ryabykh v. Russia”, pieteikums Nr. 52854/99, 54.–56. punktu*), jo Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā ietvertās garantijas aptver arī pušu procesuālās tiesības uz tiesas nolēmuma izpildi (*skat. ECT 2003. gada 24. jūlija sprieduma lietā “Ryabykh v. Russia”, pieteikums Nr. 52854/99, 54.–56. punktu*). Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 “Par Civilprocesa likuma 635. panta sestās daļas, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezīnu lietās par darba samaksas piedziņu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam” 11. punktā uzsvērts, ka tiesvedības mērķis ir galīgi atrisināt civiltiesisku strīdu starp tiesību subjektiem un atjaunot aizskartās tiesības. Šo tiesvedības mērķi ir iespējams sasniegt vienīgi tad, ja tiek nodrošināta tiesas nolēmuma izpilde. Līdz ar to taisnīgas tiesas jēdzienā ietilpstošā personas tiesību efektīva aizsardzība nav iedomājama bez spēkā esošu nolēmumu izpildīšanas garantijām.⁹ Ņemot vērā minēto, Satversmes 92. panta pirmais teikums ir jātulko tādejādi, ka tas ietver tiesas sprieduma efektīvas izpildīšanas garantijas, jo bez tām pārējie taisnīgas tiesvedības principi zaudē savu jēgu.

Tas, ka spriedumu pienācīga izpildīšana ir būtiska tiesību uz taisnīgu tiesu sastāvdaļa, noteica Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas Rec(2003)17 dalībvalstīm par nolēmumu izpildi izstrādi un pieņemšanu 2003. gada 9. septembrī, aizsākot vienotu standartu noteikšanu tiesu izpildītāja profesijai Eiropā.¹⁰

Eiropā šobrīd darbojas vairāki tiesu izpildītāja amata statusa regulācijas modeļi. Dominējošais ir Francijā 19. gadsimta sākumā izveidotais tiesu varai piederīgais, neatkarību amatu pienākumu izpildē baudošais zvērināts tiesu izpildītājs, kurš ir vienlaikus gan amatpersona, gan pašnodarbinātais. Taču daudzās Eiropas valstīs tiesu izpildītāji ir piederīgi

7 Hattenhauer H. *Europäische Rechtsgeschichte*. 4 Auflage, Heidelberg: C.F. Müller, 2004, S. 631.–636.

8 Turpat.

9 Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-13-01_Spriedums.pdf [aplūkots 2017. gada 28. decembrī].

10 Recommendation Rec(2003)17 of the Committee of Ministers to member states on enforcement. Pieejams: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec\(2003\)17&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cb6&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec(2003)17&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cb6&direct=true) [aplūkots 2018. gada 8. martā].

nevis tiesu varai, bet gan izpildvarai (piemēram, Skandināvijas valstīs) un viņu darbība ir vairāk pielīdzināma ierēdņa statusam.

Arī Latvijas Republikā ar tiesas nolēmumu izpildīšanu nodarbojas zvērināti tiesu izpildītāji, kuru statusa evolūcija 20.–21. gadsimtā ir bijusi visai raiba. Latvijā ir darbojušies gan tiesu izpildītāji, kas piesaistīti Tieslietu ministrijai, vienlaikus esot piesaistīti tiesu varai, gan “latīņu tipa” tiesu izpildītāji, gan... Diemžēl Latvijā zvērināta tiesu izpildītāja institūts līdz šim nav pietiekami pētīts ne no vēsturiskā aspekta, ne no valststiesību aspekta. Tāpēc Latvijas kā tiesiskas valsts veidošanās izpētē būtisks ieguldījums ir šai grāmatai, kura ietver tiesu izpildītāja institūta veidošanos un attīstību Latvijas teritorijā kopš Latvijas Republikas dibināšanas 1918. gadā līdz spēkā esošajam modelim, aplūkojot tiesu izpildītājus kā vienu no garantiem personas tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Atjaunotā Latvijas Republika ir ieguldījusi ievērojamu darbu, lai izveidotu tiesiskai demokrātiskai valstij atbilstošu zvērināta tiesu izpildītāja institūtu. Tas ir lielā mērā paveikts, pateicoties arī pašu tiesu izpildītāju neatlaidībai. Par paveikto var pārliecināties, izlasot šo grāmatu.